

Kroppsbesiktning genom salivprov

Informationsklass Öppen

Tillsynsrapport 2024:4

Polismyndigheten, rikspolischefens kansli, december 2024

Polismyndigheten, tillsynsenheten

Utgivare: Polismyndigheten, Rikspolischefens kansli, 106 75 Stockholm
Diarienummer: A095.591/2024, Saknr: 128
Omslagsfoto: Polismyndigheten
Upplaga: Intrapolis, Internet, tryckt/kopierad i 300 ex
Datum: 2024-12-20

Innehåll

Sammanfattning	4
Förkortningar.....	6
1 Inledning.....	8
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Tillsynsuppdraget.....	11
1.3 Genomförandet	11
1.4 Rapportens disposition.....	12
2 Rättslig reglering.....	13
2.1 Allmänt om tvångsmedel under förundersökning.....	13
2.2 Kroppsbesiktning	15
2.3 Registerlagstiftningen	16
3 Styrning och ledning.....	17
3.1 Bakgrund.....	17
3.2 Iakttagelser.....	20
3.3 Bedömning.....	24
4 Beslutsbehörighet och förutsättningar för beslut om kroppsbesiktning genom salivprov	25
4.1 Bakgrund.....	25
4.2 Iakttagelser.....	26
4.3 Bedömning.....	28
5 Dokumentation och uppföljning.....	29
5.1 Bakgrund.....	29
5.2 Iakttagelser.....	30
5.3 Bedömning.....	32
6 Forensik.....	34
6.1 Bakgrund.....	34
6.2 Iakttagelser.....	34
6.3 Bedömning.....	35
7 Rekommendationer.....	36
Bilaga 1	37
Direktiv	37
Bilaga 2	40
Tilläggsdirektiv	40
Bilaga 3	41
Beslut	41

Sammanfattning

Tillsynsenheten har genom en inspektion granskat om Polismyndighetens hantering av kroppsbesiktning genom salivprovtagning genomförs rättssäkert och med en enhetlig och ändamålsenlig rättstillämpning. Under inspektionen har handlingar granskats och cirka sextio intervjuer har genomförts med medarbetare och chefer på samtliga nivåer i tre av Polismyndighetens polisregioner. Intervjuerna har i huvudsak hållits i samband med genomförda verksamhetsbesök. Ett studiebesök har genomförts på biologisektionen på nationellt forensiskt center (NFC) i Linköping. Därutöver har möten genomförts med ansvariga vid nationella operativa avdelningen (Noa).

Granskningen har även omfattat tillämpningen att ta salivprov på någon som inte är skäligen misstänkt. Därutöver har särskild uppmärksamhet fästs vid eventuella tolkningssvårigheter av reglerna samt tillämpningen av proportionalitetsprincipen, ändamålsprincipen och i vilken utsträckning Polismyndighetens styrdokument eller annan styrning ger vägledning för proportionalitetsbedömningar i enskilda fall.

Tillsynsenheten har även i en tidigare rapport granskat tillämpningen av registertopsning. Den granskningen omfattade även daktning. Det kan konstateras att några av de då gjorda iakttagelserna alltså är aktuella. Bland annat ansåg många av de som intervjuades att registertopsning är ett effektivt sätt att öka brottsuppleringen och att det är en arbetsuppgift som är lätt att utföra.

Ett av de långsiktiga strategiska målen för Polismyndigheten är en framgångsrik brottsbekämpning och upplärning av brott. Kroppsbesiktning genom salivprovtagning är ett av flera viktiga verktyg för att uppnå dessa mål. Polisverksamheten ska bedrivas effektivt och samtidigt säkerställa rättssäkerheten för den enskilde. Rättssäkerheten för den enskilde är en grundläggande princip vid all tvångsmedelsanvändning inom hela rättssystemet, särskilt i relation till hur myndigheter får agera mot individer.

I rapporten illustreras hur många kroppsbesiktningar genom salivprov som genomförts från 2019 till 2023 vid samtliga polisregioner, polisområden (PO) och utredningsenheter (RUE) som varit föremål för inspektionen. Under 2023 inkom totalt 47 526 personprover till NFC från Polismyndigheten. Det totala antalet genomförda kroppsbesiktningar genom salivprov som legat på en relativt jämn nivå mellan 2019 och 2022 ökade under 2023 jämfört med tidigare år. Ökningen beror främst på omtopsningar och de särskilda satsningar som genomförts i några av polisregionerna.

Det råder en stor samstämmighet i samtliga tre granskade polisregioner kring att ett ökat antal kroppsbesiktningar genom salivprov leder till en ökad

brottsupplärning, en ökad lagföring och ett utbyggt dna-register, varför det är viktigt att salivprov tas när de lagliga förutsättningarna för detta finns.

Det finns viss osäkerhet i de granskade polisregionerna rörande tolkningen av bestämmelserna avseende när kroppsbesiktning genom salivprovtagning är möjlig. En lagändring föreslås träda i kraft vid halvårsskiftet 2025. Lagändringen innehåller bland annat en ny lydelse av 28 kap. 12 a § rättegångsbalken (RB). I och med den föreslagna lydelsen torde den tidigare otydligheten vara undanröjd och det kommer sannolikt att bli lättare att tillämpa regelverket. Det kommer inte längre krävas en förhandsbedömning av om en strängare påföljd än böter kan förväntas för det enskilda brottet, utan det ska räcka att fängelse ingår i straffskalan för ett beslut om registertopsning. Förändringen förväntas även leda till att det blir mer förutsebart för den enskilde samt att risken för felaktiga bedömningar om salivprovtagning ska genomföras eller inte minskar.

De styrande dokument som finns avseende kroppsbesiktning genom salivprov fyller en viktig funktion i säkerställandet av en enhetlig och rättssäker hantering inom Polismyndigheten. Ett arbete med att se över befintliga styrande dokument pågår inom Polismyndigheten.

Granskningen visar att det finns skillnader i hur polisregionerna styr och leder verksamheten som kan medföra konsekvenser särskilt vad gäller enhetlig tillämpning och därmed rättssäkerheten. Skillnaderna består bland annat i hur ramarna för de uppdrag som fördelas ser ut, i vilken utsträckning målen för verksamheten är kända och hur strukturen för uppföljning av kroppsbesiktningar genom salivprov ser ut.

Återkoppling på individnivå är något som även har berörts vid en tidigare granskning. I ett tillsynsärende från 2020 gjordes bedömningen att det borde vara möjligt att införa en rutin som innebär att informationen om träffen når den som beslutat om registertopsningen och som utfört denna. Motivation och benägenhet att komma ihåg att utföra registertopsningar gynnas av att återkoppling sker på såväl individ- som gruppnivå när det blir en träff mot ett spår i ett ouppklarat brott.

Rikspolischefen beslutade i april 2024 om ett antal förändringsuppdrag i syfte att öka den lokala närvaron, förbättra utredningsresultaten och öka effektiviteten inom Polismyndigheten. Uppdragen har under hösten 2024 redovisats och den 6 december 2024 beslutades om den fortsatta inriktningen i arbetet med anledning av uppdragen. Beslutet kommer inte att behandlas inom ramen för tillsynsärendet.

Förkortningar

BF	Brottsförebyggande arbete
DAF	Digitalt ärendesystem av frihetsberövad
dna	deoxyribonucleic acid (deoxiribonukleinsyra)
Durtvå	Datoriserad utredningsrutin med tvångsmedelshantering Polisens it-stöd för brottsutredning och tvångsmedelshantering
FL	Förvaltningslagen
JB	Jourutredningsbefäl
JO	Justitieombudsmannen
Kupol	Plattform med applikationer för dataanalys, data discovery och visualisering för bättre förståelse för myndighetens processer
LiO	Ledning av brottsbekämpning i ordinarie organisation
LPO	Lokalpolisområde
NFC	Nationellt forensiskt centrum
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Noa	Nationella operativa avdelningen
PBDL	Polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område
PL	Polislagen
PO	Polisområde
PNU	Polisens nationella utredningsmetodik
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RPC	Rikspolischefen
RSI	Regional strategisk inriktning
ROLG	Regional operativ ledningsgrupp
RSLG	Regional strategisk ledningsgrupp
RUE	Regional utredningsenhet

RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SH	Särskild händelse
SLF	Snabbare lagföring
UB	Enheten för utveckling av brottsbekämpning
UL	Utredning och lagföring
VEK	Verksamhet Ekonomi Kompetens
VUR	Verksamhetsutvecklingsråd
ÅM	Åklagarmyndigheten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ett av de långsiktiga strategiska målen för Polismyndigheten är en framgångsrik brottsbekämpning och uppkläring av brott.¹ Kroppsbesiktning genom salivprovtagning är ett av de viktiga verktygen för myndigheten att uppnå dessa mål. Polisverksamheten ska bedrivas effektivt och samtidigt säkerställa rättssäkerheten för den enskilde.²

Rikspolischefen beslutade i april 2024 om ett antal förändringsuppdrag i syfte att öka den lokala närvaron, förbättra utredningsresultaten och öka effektiviteten inom Polismyndigheten.³ Att tillvarata tillgänglig resurs på bästa sätt, en tydlig ansvarsfördelning och daglig ledning lyfts i redovisningen av uppdraget gällande förbättrade utredningsresultat som delar som bidrar till en effektiv utredningsverksamhet. Uppdragen har under hösten 2024 redovisats och den 6 december 2024 beslutades om den fortsatta inriktningen i arbetet med anledning av uppdragen.⁴ Beslutet kommer inte att behandlas inom ramen för tillsynsärendet.

Med registertopsning avses en kroppsbesiktning genom salivprovtagning med stöd av 28 kap. 12 a § RB av en skäligen misstänkt i syfte att registrera dna-profilen. En kroppsbesiktning genom salivprovtagning med stöd av 28 kap. 12 b § RB som avser annan än skäligen misstänkt benämns topsning. Prov som tas med stöd av 28 kap. 12 a § och 12 b § RB benämns kroppsbesiktning genom salivprov.

Bestämmelsen om registertopsning tillkom 2006. I förarbetena hänvisas bland annat till hur polisen i Storbritannien arbetar med dna och massregistrering och hur uppkläringen av mängd- och våldsbrott med okänd gärningsperson kraftigt ökat och blivit snabbare som en följd av ett väl utbyggt dna-register.⁵ Bland erfarenheterna från Storbritannien anges också att fler uppklärade mängdbrott kan bidra till att avbryta en brottskarriär för unga.

¹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens strategi 2024* (PM 2018:23).

² Polismyndigheten. *Polismyndighetens arbetsordning* (PM 2024:5), 3 kap. 7 §.

³ Polismyndigheten. Beslut 2024-04-11. *Uppdrag att öka den lokala närvaron, förbättra utredningsresultaten och öka effektiviteten*. Dnr A222.840/2024.

⁴ Polismyndigheten. Beslut 2024-12-06. *Redovisning av uppdrag om ökad lokal närvaro, förbättrade utredningsresultat och ökad effektivitet - vidare åtgärder*. Dnr A222.840/2024.

⁵ Prop. 2005/06:29 *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m.m.*, s. 21.

Tillsynsenheten har i ett tidigare tillsynsärende granskat tillämpningen av registertopsning och daktning. Några av de iakttagelser som gjordes är alltså aktuella. Bland annat ansåg i princip samtliga av de som intervjuades att registertopsning är ett effektivt sätt att öka brottsuppleringen och att det är en arbetsuppgift som är lätt att utföra. Granskningen visade också att i de polisregioner som genomfört särskilda satsningar för att öka antalet gjorda registertopsningar påverkades resultatet positivt. En utmaning efter genomförda satsningar uppges vara att hålla i de förbättrade resultaten över tid. Vikten av att ha förmåga att hålla i en positiv utveckling över tid framhålls även i det pågående tillsynsärendet.

I en dansk studie från 2021 finns en artikel publicerad där effekterna av ett ökat antal misstänkta personer som registrerats i en dna-databas har studerats. Studien visar bland annat att bland de misstänkta som hade registertopsats och blivit inlagda i registret minskade antalet återfall inom nästkommande år med 42 procent. Studien visar också att de som registertopsats i större omfattning får arbete, utbildar sig och har en mer stabil familjemiljö, jämfört med personer som inte registertopsats.⁶

Tabellerna nedan visar utvecklingen av antal kroppsbesiktningar genom salivprov som utförts från 2019 till 2023 vid samtliga polisregioner, polisområden (PO) och utredningsenheter (RUE) som varit föremål för inspektionen. I tabellen för PO och RUE är antalet kroppsbesiktningar genom salivprov uppdelade i kategorierna skäligen misstänkt, målsäganden och annan. I kategorin annan återfinns vittnen, de som kan misstänkas men inte når upp till skäligen misstanke och de som topsas på frivillig basis. I april 2023 genomfördes ett byte av de analyskit som används för personprover dna vid NFC, vilket ledde till att skäligen misstänkta och dömda personer som vid tidpunkten fanns i utredningsregistret och dna-registret behövde topsas om.⁷ Det totala antalet genomförda kroppsbesiktningar genom salivprov ökade under 2023 jämfört med tidigare år. Ökningen beror dels på omtopsning av personer som fanns i utredningsregistret och dna-registret i april 2023, dels på de särskilda satsningar som genomförts i två av de granskade polisregionerna.⁸

⁶ American Economic Journal: Applied Economics 2021, *The Effects of DNA Databases on the Deterrence and Detection of Offenders*, Anne Sofie Tegner Anker, Jennifer L. Doleac, and Rasmus Landersø s.194 ff.

⁷ Polismyndigheten. NFC. *PM Information angående omtopsning*. Dnr A195.685/2023.

⁸ Det finns i dag tre register över dna-profiler; ett dna-register som innehåller dna-profiler från dömda, ett utredningsregister som innehåller dna-profiler från misstänkta och ett spårregister som innehåller dna-profiler från oidentifierade personer.

Tabell 1: Totalt antal kroppsbesiktningar genom salivprov för Polismyndigheten. Källa NFC.

År	2019	2020	2021	2022	2023
Nord	2 551	2 400	2 110	2 167	3 061
Bergslagen	1 966	2 106	2 128	1 934	3 479
Mitt	2 629	2 710	2 327	2 447	4247
Stockholm	7 798	7 636	7 020	6 924	10 728
Öst	2 924	3 097	2 695	2 765	4 547
Väst	5 472	5 710	5 520	5 968	9 340
Syd	6 989	7 739	7 793	7 446	11 447
Noa	125	93	60	70	56
NFC	417	410	471	512	621
Totalt	30 871	31 901	30 124	30 233	47 526

Tabell 2: Totalt antal kroppsbesiktningar genom salivprov i de polisområden och regionala utredningsenheter som inspekterats fördelat på skäligen misstänkt, målsäganden och annan. Källa NFC.

År	2019	2020	2021	2022	2023
PO Norrbotten					
Misstänkt	666	485	436	467	653
Målsäganden	31	37	43	45	52
Annan	5	14	5	10	8
Totalt	703	536	484	522	713
RUE Nord					
Misstänkt	146	114	69	42	55
Målsäganden	27	24	8	3	2
Annan	2	6	11	5	0
Totalt	175	144	88	50	57
PO Storgöteborg					
Misstänkt	2 019	2 044	1 954	2 061	4 257
Målsäganden	167	164	171	220	246
Annan	35	43	36	79	53
Totalt	2 231	2 251	2 161	2 360	4 556
RUE Väst					
Misstänkt	219	326	376	607	527
Målsäganden	134	126	138	131	129
Annan	70	91	38	19	15
Totalt	423	543	552	757	671
PO Blekinge nordöstra Skåne					
Misstänkt	659	769	780	854	1 839
Målsäganden	64	62	55	48	51
Annan	12	32	12	17	11
Totalt	735	863	847	919	1 901
RUE Syd					
Misstänkt	203	509	746	647	1 029
Målsäganden	18	39	53	109	122
Annan	497	33	19	26	22
Totalt	718	581	818	782	1 173

1.2 Tillsynsuppdraget

Rikspolischefen beslutade den 26 januari 2024 Polismyndighetens tillsynsplan för 2024.⁹ Av planen framgår bland annat att myndighetens tillämpning av kroppsbesiktning genom salivprov ska granskas i ett tillsynsärende. Direktivet för ärendet beslutades den 8 april 2024, se bilaga 1.

Syftet med tillsynsärendet är att undersöka om registertopsningar genomförs rättssäkert och med en enhetlig och ändamålsenlig rättstillämpning. Därutöver ska tillämpningen av tvångsmedlet att topsa någon som inte är skäligen misstänkt granskas utifrån ett rättssäkerhetshänseende.

Särskild uppmärksamhet ska under tillsynsärendet fästas vid eventuella tolkningssvårigheter av reglerna samt tillämpningen av proportionalitetsprincipen, ändamålsprincipen och i vilken utsträckning Polismyndighetens styrdokument eller annan styrning ger vägledning för proportionalitetsbedömningar i enskilda fall.

1.3 Genomförandet

Tillsynsärendet har genomförts som en inspektion från april 2024 till oktober 2024 av Marie Hummer och Marie Dubois, tillsynsenheten. Mats Nyqvist, polisregion Väst, Tommy Lindén, polisregion Syd och Kennet Andersson, polisregion Mitt har deltagit som experter. Anna Granlund, nationellt forensiskt centrum (NFC) har varit referensperson. Mats Nyqvist och Tommy Lindén har inte deltagit i de iakttagelser som avser polisregion Väst respektive polisregion Syd för att minimera risken för partiskhet.

Under inspektionen har handlingar granskats och ett antal intervjuer har genomförts med ett antal medarbetare och chefer på alla nivåer. Intervjuerna har i huvudsak hållits i samband med genomförda verksamhetsbesök. Ett studiebesök har genomförts på biologisektionen vid NFC i Linköping. Därutöver har möten genomförts med ansvariga vid UB Stockholm, Noa.

Verksamhetsbesök har genomförts vid följande organisatoriska enheter

- Polisregion Nord, RUE, polisområde Norrbotten och lokalpolisområde Luleå/Boden
- Polisregion Väst, RUE, polisområde Storgöteborg och lokalpolisområde Hisingen
- Polisregion Syd, RUE, polisområde Blekinge nordöstra Skåne och lokalpolisområde Kristianstad.

⁹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens tillsynsplan för 2024* (PM 2024:1).

1.4 Rapportens disposition

Rapporten är indelad i sju kapitel. I detta inledande kapitel presenteras tillsynsärendets bakgrund, syfte och inriktning.

Den rättsliga regleringen av området presenteras i kapitel 2 och ger en översiktlig beskrivning av bestämmelser avseende tvångsmedel under förundersökning, kroppsbesiktning och relevanta bestämmelser i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område (PBDL).

I kapitel 3–6 presenteras för varje kapitel en bakgrund, inspektionsgruppens iakttagelser och tillsynsenhetens bedömningar av de iakttagelser som gjorts.

Polismyndighetens styrning och ledning behandlas i kapitel 3.

I kapitel 4 beskrivs beslutsbehörighet och förutsättningar för beslut om kroppsbesiktning genom salivprov.

Kapitel 5 redogör för dokumentation och uppföljning av de salivprov som tas.

I kapitel 6 beskrivs den forensiska verksamheten på NFC, hanteringen och analysen av personprov dna och det projekt som pågår med anledning av kommande lagstiftning på området.

Rapporten avslutas med ett antal rekommendationer i kapitel 7 vilka är baserade på vad inspektionen lett fram till.

2 Rättslig reglering

2.1 Allmänt om tvångsmedel under förundersökning

De straffprocessuella tvångsmedlen har kommit till för att brottsbekämpande myndigheter ska kunna genomföra utredning av brott och säkerställa lagförelse och verkställighet av påföljd och annan rättsverkan av brott som kan komma att utdömas. Tvångsmedlen i 24–28 kap. RB hör hemma under den del som behandlar rättegången i brottmål. Genom en bestämmelse i 23 kap. 16 § RB klargörs det att tvångsmedlen även är avsedda att användas under förundersökning och att det är däri de har sin största betydelse. Det är en grundläggande förutsättning att förundersökning har inletts för att få använda tvångsmedel enligt RB.¹⁰

Användande av tvångsmedel innebär i princip alltid en inskränkning av den enskildes grundläggande fri- och rättigheter. Skyddet mot påtvingade kroppsliga ingrepp regleras dels i 2 kap. 6 § regeringsformen (RF), dels i Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Till exempel anses drogtest genom urinprov, salivprov för dna-analys och tagande av fingeravtryck utgöra sådana ingrepp. Enligt artikel 8 i Europakonventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.¹¹ Att till exempel ta ett prov för dna-analys och att ta fingeravtryck utgör ett intrång i privatlivet.¹²

Rättigheterna i 2 kap. 6 § RF får begränsas genom lag men endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får enligt 2 kap. 20 och 21 §§ RF aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den.¹³

När en myndighet använder tvångsmedel mot en enskild finns det flera olika principer som måste beaktas. Legalitetsprincipen är en av dem och innebär att för att få använda tvångsmedel mot en enskild krävs ett uttryckligt lagstöd.

Utöver legalitetsprincipen ska också ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen beaktas. Det krävs att var och en av dessa principer är uppfyllda för att den inskränkning som tvångsmedlet innebär ska kunna

¹⁰ Lindberg, Gunnel. *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas*, femte upplagan 2022, s. 48.

¹¹ Lagrådsremiss - *Biometri i brottsbekämpningen* s. 46.

¹² Europadomstolens avgöranden den 14 augusti 2020 i målet Dragan Petrovic mot Serbien, nr 75229/10 och den 4 december 2008 i målet S. och Marper mot Storbritannien, nr 30562/04 och 30566/04.

¹³ Prop. 2024/25:37. *Biometri i brottsbekämpningen*, s. 47.

godtas. Enligt ändamålsprincipen får ett tvångsmedel användas endast för det ändamål som framgår av lagstiftningen. Behovsprincipen innebär att en myndighet får använda ett tvångsmedel bara när det finns ett påtagligt behov av det och en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig. Principen kommer till uttryck i 28 kap. 3 a § RB och 8 § polislagen (1984:387) (PL).

Proportionalitetsprincipen innebär att en tvångsåtgärd i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet ska stå i rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden. Principen kommer till uttryck i bland annat 28 kap. 3 a § RB, 8 § PL och 5 § förvaltningslagen (2017:900) (FL).¹⁴ När det gäller principens tillämpning vid registertopsning har regeringen uttalat att rena bagatellbrott, där påföljden kan förväntas bli enbart böter, inte ska föranleda registertopsning på den misstänkte.¹⁵

Den aktuella skrivningen i 28 kap. 12 a § RB har gett upphov till att det finns tolkningsproblem med när registertopsning får ske. Detta har uppmärksamats av Polismyndigheten flera gånger tidigare och ingår bland annat i den hemställan som lämnades till Regeringen.¹⁶ Hemställan resulterade i den så kallade biometriutredningen.¹⁷ Utredningen pågick från maj 2021 till juni 2023 då utredaren lämnade ett betänkande med förslag till justitieministern. Lagrådsremissen överlämnades till lagrådet från regeringen i juli 2024 och i oktober 2024 kom prop. 2024/25:37.

Utredningen innehåller förslag på hur biometri kan användas som ett verktyg i brottsbekämpningen och bidra till att fler gärningsmän identifieras.

Förhoppningen är att förslagen ska leda till att biometriska underlag och uppgifter kan samlas in och registreras på ett mer enhetligt, heltäckande och ändamålsenligt sätt än vad som är möjligt med nuvarande lagstiftning.

Förslagen beräknas träda i kraft den 1 juli 2025.

Enligt utredningen framstår det, med hänsyn till vissa uttalanden som gjorts i doktrin, som osäkert i den nuvarande lagstiftningen om beslutsfattaren bara ska se till den formella straffskalan för brottet eller om även omständigheter som kan påverka den förväntade påföljden ska beaktas. En otydlighet av detta slag kan leda till att provtagning av salivprov inte kommer till stånd trots att förutsättningarna för det är uppfyllda men också till att provtagningen utförs trots att så inte borde ha skett.¹⁸

¹⁴ Lagrådsremiss - *Biometri i brottsbekämpningen* s. 48.

¹⁵ Prop. 2005/06:29. *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m.m.*, s. 23 och 39.

¹⁶ Polismyndigheten. Hemställan, *Stärkt brottsbekämpning med stöd av biometriska uppgifter*. Dnr A296.532/2019.

¹⁷ SOU 2023:32. *Biometri – för en effektivare brottsbekämpning*.

¹⁸ Lagrådsremiss - *Biometri i brottsbekämpningen* s. 64.

Med den nya skrivningen torde otydligheten vara undanröjd då det inte längre kommer krävas en förhandsbedömning av om en strängare påföljd än böter kan förväntas för det enskilda brottet. Det kommer vara tillräckligt att fängelse ingår i straffskalan inför ett beslut om registertopsning. Förändringen förväntas även leda till att det blir mer förutsebart för den enskilde samt att risken för felaktiga bedömningar om salivprovtagning ska genomföras eller inte minskar.

2.2 Kroppsbesiktning

Enligt 28 kap. 12 § RB, får den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, kroppsbesiktigas. I punkten 2 i nämnda lagrum anges att en skäligen misstänkt person får kroppsbesiktigas enligt bestämmelserna i 28 kap. 12 a § RB. Lagrummet anger att syftet med kroppsbesiktningen är att utföra dna-analys och registrera dna-profilen i det dna-register eller det utredningsregister som förs enligt PBDL.¹⁹ Att någon skäligen kan misstänkas för brott innebär att det ska finnas någon konkret omständighet som med viss styrka talar för att den misstänkte har begått den gärning som misstanken avser. Misstanken ska avse ett brott på vilket fängelse kan följa.²⁰

Kroppsbesiktning genom salivprovtagning får även göras på annan person än den som är skäligen misstänkt som ett led i utredningen av brott enligt 28 kap. 12 b § RB. Det anges att syftet med den här sortens provtagning och efterföljande analys ska vara att underlätta identifiering vid utredning av ett brott på vilket fängelse kan följa. Analysresultatet får inte jämföras med de dna-profiler som finns registrerade i de register över dna-profiler som förs enligt polisens brottsdatalog, eller i övrigt användas för annat ändamål än det för vilket provet har tagits. Provtagning får endast ske under pågående förundersökning.²¹ För att lagrummet ska kunna tillämpas krävs också att det finns synnerlig anledning att anta att provtagningen är av betydelse för utredningen av brottet. Med synnerlig anledning att anta menas, i likhet med vad som gäller vid kroppsvisitation, att det ska finnas faktiska omständigheter som påtagligt visar att det med fog kan förväntas att åtgärden kommer att leda till det avsedda resultatet. I förarbetena till regleringen

¹⁹ 5 kap. 4 § lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område, PBDL.

²⁰ SOU 2023:32. *Biometri – för en effektivare brottsbekämpning*, s. 148 f.

²¹ Prop. 2005/06:29. *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m.m.*, s. 39.

uttalas att det alltså inte är tillåtet att rutinmässigt besluta om kroppsbesiktning av ett stort antal personer.²²

2.3 Registerlagstiftningen

I 5 kap. PBDL finns bestämmelser om de register som Polismyndigheten för inom brottsdatalagens tillämpningsområde, däribland polisens register över dna-profiler, fingeravtryck och signalement. För närvarande finns tre register över dna-profiler; ett dna-register som innehåller dna-profiler från dömda, ett utredningsregister som innehåller dna-profiler från misstänkta och ett spårregister som innehåller dna-profiler från oidentifierade personer.²³

Regeringen anser att de nuvarande bestämmelserna i PBDL bör ersättas med en ny reglering i lagen som ska ge polisen rätt att i register samla identifieringsuppgifter om en och samma person, oavsett vilka slags uppgifter det rör sig om. På så sätt skapas förutsättningar för en enhetlig tillämpning och användning av registren. Dessutom förbättras möjligheterna till korrekt identifiering och att polisen uppmärksammar de fall där en person förekommer under olika identiteter. Regeringen föreslår därför att polisen ska få behandla uppgifter i gemensamma biometriregister och att registren inte ska utgå från vilka slags uppgifter det rör sig om. Biometriregistret föreslås bestå av tre delar, ett biometriregister med misstänkta, ett biometriregister med dömda och ett biometriregister med spår. Förhoppningen är att förslagen ska leda till att biometriska underlag och uppgifter kan samlas in och registreras på ett mer enhetligt, heltäckande och ändamålsenligt sätt än vad som är möjligt med nuvarande lagstiftning.²⁴

I förslaget föreslås även att det ska vara obligatoriskt att ta dna-prov, fingeravtryck och ansiktsfotografi av den som är anhållen eller häktad misstänkt för brott. Om den misstänktes uppgifter redan finns i de register som förs enligt polisens brottsdatalag ska sådana underlag dock endast få tas om åtgärden har betydelse för utredningen eller om det finns särskilda skäl.²⁵

²² Prop. 2005/06:29. *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m.m.*, s. 38f. och prop. 2015/16:68. *Förstärkt rättssäkerhet och effektivitet i förundersökningsförfarandet*, s. 58.

²³ Prop. 2024/25:37. *Biometri i brottsbekämpningen*, s. 96.

²⁴ Ibid.

²⁵ Prop. 2024/25:37. *Biometri i brottsbekämpningen*, s. 70.

3 Styrning och ledning

3.1 Bakgrund

Regeringen styr myndigheter huvudsakligen genom beslut om instruktion för myndigheten och det årliga regleringsbrevet. Av 2 § förordningen (2022:1718) med instruktion för Polismyndigheten framgår bland annat att myndigheten ska bedriva verksamheten på ett rättssäkert och enhetligt sätt.

Enligt 4 § myndighetsförordningen (2007:515) ska myndighetens ledning besluta en arbetsordning som innehåller bland annat föreskrifter om myndighetens organisation. Myndighetens ledning ska vidare säkerställa att det vid myndigheten finns en intern styrning och kontroll som fungerar på ett betryggande sätt.

Polismyndighetens arbetsordning innehåller bestämmelser om myndighetens verksamhet och organisation. Av arbetsordningen framgår att det finns två typer av övergripande ansvarsområden för styrning och ledning av verksamheten, processansvar och verksamhetsansvar.

Processansvaret innebär ett myndighetsövergripande ansvar för att styra hur verksamheten i en viss process ska ledas och utföras, oberoende av var inom Polismyndigheten verksamheten utförs. Syftet är framförallt att se till att den som leder myndighetens verksamhet har rätt förutsättningar för sitt uppdrag. Det innefattar bland annat att beskriva verksamheten, utveckla arbetssätt och följa upp styrningen.²⁶

Verksamhetsansvaret innebär ett ansvar för att leda utförandet av verksamheten och i det ingår bland annat att utifrån styrning och överordnad ledning planera, inrikta, samordna och följa upp verksamheten. Verksamhetsansvaret är hierarkiskt, vilket betyder att ledningen bara kan ske inom den egna organisationen.²⁷

En processägare får fördela verksamhetsansvar för utförandet av arbetsuppgifter inom sitt processansvar till en funktion eller organisatorisk enhet inom den egna organisationen. Processansvaret får dock inte fördelas.²⁸

Chefen för Noa är processägare för de processer som ingår i huvudprocesserna brottsförebyggande (BF), utredning och lagföring (UL) och service om inte annat följer av tredje stycket och 35–44 §§, då chefen för

²⁶ Polismyndigheten. *Polismyndighetens arbetsordning* (PM 2024:5) 3 kap. 10–12 §§.

²⁷ A.a. 3 kap. 16–17 §§.

²⁸ Polismyndigheten. *Polismyndighetens arbetsordning* (PM 2024:5) 3 kap. 12 §.

en avdelning eller en polisregion i stället är processägare inom respektive ansvarsområde.²⁹

Noa har samlat styrning och utveckling av förmågor inom den brottsbekämpande verksamheten vid en enhet, Enheten för utveckling av brottsbekämpning (UB). Enheten som inrättades 2021 ska enligt beslut ansvara för att i nära samverkan med de sju polisregionerna och övriga avdelningar inom Polismyndigheten samt externa aktörer säkerställa att det över tid finns en relevant brottsbekämpande förmåga.³⁰ Ett antal olika ansvarsområden inom det brottsbekämpande uppdraget har fördelats på enhetens fyra sektioner. I en av dessa sektioner ryms sju regionalt placerade organisatoriska enheter för brottsbekämpning. UB Stockholm, som är en av de sju organisatoriska enheterna, ansvarar för kroppsbesiktning genom salivprov. UB har också sedan i maj 2024 ansvaret för informationsägarskap och personuppgiftsbehandling för huvudprocesserna BF och UL.³¹

NFC har verksamhetsansvar för verksamheten vid nationellt forensiskt centrum och chefen för avdelningen är processägare för myndighetens forensiska verksamhet, som innefattar labb-, fält och it-forensik. Verksamhetsansvaret innefattar bland annat att utföra och följa upp den forensiska verksamheten genom att utföra forensiska undersökningar, utvärdera och utveckla befintliga metoder och utföra forensisk spårsäkring och analys vid händelser som innefattar kemiska, biologiska, radiologiska eller nukleära och explosiva element.³²

Den nationella styrningen av processen för UL utgår från Polismyndighetens strategi för utredningsverksamheten³³ och Polismyndighetens handbok för nationell utredningsmetodik (PNU).³⁴ I handboken som är uppbyggd kring ett antal tvingande regler, framgår att beslut om kroppsbesiktning genom salivprov alltid ska fattas när förutsättningarna finns.³⁵ Tillämpningen av PNU som arbetsmetodik ska bidra till att utredningsverksamheten inom

²⁹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens arbetsordning* (PM 2024:5) 3 kap. 21 §.

³⁰ Polismyndigheten. Beslut RPC 76/2021.

³¹ Polismyndigheten. Beslut NOA 96/2024.

³² Polismyndigheten. *Polismyndighetens arbetsordning* (PM 2024:5) 3 kap. 36 §.

³³ Polismyndigheten. *Polismyndighetens strategi för utredningsverksamheten* (PM 2021:10).

³⁴ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för PNU Polismyndighetens nationella utredningsmetodik* (2022:24).

³⁵ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för PNU Polismyndighetens nationella utredningsmetodik* (PM 2022:24) s.14.

Polismyndigheten bedrivs rättssäkert, enhetligt och effektivt samt med hög kvalitet.³⁶

I syfte att skapa en mer enhetlig och effektiv ledning av polisverksamheten beslutade rikspolischefen i augusti 2023 om riktlinjer för ledning av brottsbekämpning i ordinarie organisation (LiO).³⁷ Riktlinjerna utgår från metodiken för ledning för särskilda händelser (SH)³⁸ och gäller för all brottsbekämpande verksamhet på lokal, regional och nationell nivå.

Daglig ledning, som syftar till att inrikta och samordna den brottsbekämpande verksamheten i en grupp, är en del av LiO och en del av strategin för utredningsverksamheten som tillämpas inom den brottsutredande verksamheten.³⁹ Hur strategin ska tolkas och omsättas i praktiken utvecklas i dokumentet Vägledning för daglig ledning i utredningsverksamheten som togs fram under våren 2024 inom verksamhetsutvecklingsrådet för utredningsverksamheten (VUR Utredda).⁴⁰ I vägledningen framgår bland annat att gruppchefer och förundersökningsledare kontinuerligt ska följa upp och värdera forensiska resultat.

Som nämnts tidigare pågår ett arbete inom Polismyndigheten som kommer att innebära förändringar vad gäller styrningen av myndigheten. Uppdragen har under hösten 2024 redovisats och den 6 december 2024 beslutades om den fortsatta inriktningen i arbetet med anledning av uppdragen.⁴¹ Uppdragen redovisas i korthet nedan.

Ett av uppdragen rör ökad lokal närvaro och syftar till att fler poliser ska arbeta i yttre uniformerad tjänst nära medborgarna och att polisen som myndighet ska bli mer tillgänglig per telefon.⁴²

³⁶ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för PNU Polismyndighetens nationella utredningsmetodik* (PM 2022:24).

³⁷ Polismyndigheten. *Polismyndighetens riktlinjer för ledning av brottsbekämpning i ordinarie organisation* (PM 2023:4).

³⁸ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för ledning vid särskilda händelser* (PM 2020:21).

³⁹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens strategi för utredningsverksamheten* (PM 2021:10).

⁴⁰ Polismyndigheten. *Vägledning för daglig ledning i utredningsverksamheten* A210.345/2024.

⁴¹ Polismyndigheten. Beslut 2024-12-06. *Redovisning av uppdrag om ökad lokal närvaro, förbättrade utredningsresultat och ökad effektivitet - vidare åtgärder*. Dnr A222.840/2024.

⁴² Polismyndigheten. Bilaga 1 till beslutsprotokoll 2024-04-11. *Uppdrag att öka den lokala närvaron, förbättra utredningsresultaten och öka effektiviteten*. Dnr A222.840/2024.

Att öka polisens utredningsförmåga innefattar att generellt se över ledningen av utredningsverksamheten för att bland annat utröna om eventuella behov finns av att förändra befintliga arbetsmetoder och möjligheter att underlätta utredningsarbetet genom it-utveckling. Därutöver ska förslag på mål och uppföljning gällande utredningsverksamheten tas fram. Rollen som förundersökningsledare ska utvecklas.⁴³

I samband med Polismyndighetens omorganisation och övergång till en nationell myndighet 2015 infördes processtyrning som styrform. Processtyrningen har i olika delar ifrågasatts och i uppdraget att öka effektiviteten ingår att hitta ett mer ändamålsenligt alternativ till nuvarande styrning. Inriktningen i uppdraget är att styrningen, administrationen och byråkratin inom Polismyndigheten ska minska och att mandat och handlingsfrihet inom kärnverksamheten ska stärkas.⁴⁴

3.2 Iakttagelser

I princip samtliga som intervjuats i de tre granskade polisregionerna anser att kroppsbesiktning genom salivprov som ett verktyg i det brottsbekämpande och brottsutredande arbetet är både en effektiv åtgärd och lätt att utföra.

Samtliga tre polisregioner arbetar enligt en styrfilosofi och med ett ledarskap som bygger mycket på tillit och förtroende. En tillitsbaserad styrning innefattar bland annat mindre kontroll och mer handlingsutrymme för medarbetaren att själv forma uppdraget. Det finns dock regionala skillnader mellan de tre polisregionerna bland annat vad gäller styrfilosofin och implementeringen av daglig ledning enligt Strategin för utredningsverksamheten som ska tillämpas inom den brottsutredande verksamheten.

I en av de granskade polisregionerna uppger flera i intervjuer på den indirekta chefsnivån att det är otydligt hur processledaransvaret för UL-processen och därmed hur kroppsbesiktning genom salivprov fördelas inom polisregionen. Att stärka aktivt beslutsfattande bland annat avseende kroppsbesiktning genom salivprov nämns i den regionala strategiska inriktningen (RSI). I polisregionen säger i princip samtliga av de intervjuade att processtyrning som styrform i Polismyndigheten inte lämpar sig för det brottsbekämpande och brottsutredande arbetet. Bland de vi talade med finns en samsyn kring den ledningsfilosofi som tillämpas i polisregionen. Ledningsfilosofin bygger

⁴³ Polismyndigheten. Bilaga 2 till beslutsprotokoll 2024-04-11. Uppdrag att öka den lokala närvaron, förbättra utredningsresultaten och öka effektiviteten. Dnr A222.840/2024.

⁴⁴ Polismyndigheten. Bilaga 3 till beslutsprotokoll 2024-04-11. Uppdrag att öka den lokala närvaron, förbättra utredningsresultaten och öka effektiviteten. Dnr A222.840/2024.

på ett tillitsbaserat ledarskap och förtroende för medarbetarnas egna förmåga att genomföra det uppdrag som är vid handen på lämpligt sätt.

Trots att de flesta som intervjuades uppgav att de fått ett tydligt uppdrag och mandat med utrymme för egna tolkningar om vad som ska innefattas i uppdraget och hur uppdraget ska utföras, uttrycker många att de upplever en osäkerhet kring vad som förväntas av dem mer konkret. Ramar och mål kring uppdraget är i många fall otydligt och uppdragsdialoger bristfälliga. Flera av de intervjuade på direkt nivå efterfrågar en tydligare styrning då de anser att det finns otydligheter vad gäller både det egna och andras ansvar. Vidare framkommer i flera intervjuer att daglig ledning inte är implementerad i enlighet med beskrivningen i den nationella vägledningen.⁴⁵ Kunskapen om daglig ledning är relativt begränsad hos de intervjuade och endast ett fåtal känner till att det finns en nationell vägledning. De få som ändå kände till att den nationella vägledningen avseende daglig ledning fanns, använder den inte. En av de intervjuade uttrycker att det råder en uppfattning i polisregionen om att en för tydlig styrning leder till passivitet hos medarbetarna. I regionen finns en struktur för morgonmöten som av de intervjuade beskrivs som utsättningar och överlämningar mellan olika arbetslag. Vid dessa möten finns inte kroppsbesiktningar genom salivprov med på regelbunden basis, utan tas upp om och när behov finns.

Vid de andra två polisregionerna utövas styrningen något annorlunda på så vis att även om styrningen och ledarskapet bygger på tillit och förtroende så kombineras det med tydligt satta ramar och en kommunicerad gemensam målsättning som regelbundet lyfts och följs upp.

Innan verksamhetsbesöken skickades frågor ut som fick besvaras av respektive tillsynsobjekt och från aktuell polisregion angavs att kroppsbesiktning genom salivprov återkommande tas upp i olika forum på regional nivå, exempelvis vid fördjupningsdiskussioner i den regionala operativa ledningsgruppen (ROLG) och vid möten med regionala utredningschefer. Frågan om kroppsbesiktning genom salivprov uppgavs även ha varit aktuell i samband med införandet av PNU.

Några av de intervjuade på indirekt nivå uppger att det inte finns några regionala styrande dokument gällande kroppsbesiktning genom salivprov i polisregionen. De flesta av de intervjuade på både indirekt och direkt nivå uppgav att de inte använder sig av de nationella styrande dokument som finns på området och de anser inte heller att dessa behövs, även om innehållet i sig

⁴⁵ Polismyndigheten. *Vägledning för daglig ledning i utredningsverksamhet*. Dnr A210.345/2024.

är bra. För att få vägledning gällande kroppsbesiktning genom salivprov används RB och i viss mån förarbetena till RB.

En av de intervjuade personerna uppger att kroppsbesiktning genom salivprov ingår i RSI. Under intervjun framkommer också att personen har fångat upp att det finns ett behov av tydligare vägledning om när tvångsmedlet får användas. Vidare framkommer att om medarbetarna ges för otydliga ramar uppges det kunna leda till att de gör felaktiga eller rättsosäkra bedömningar.

I en annan av de granskade polisregionerna har en längre särskild satsning i syfte att öka antalet kroppsbesiktningar genom salivprov nyligen avslutats.⁴⁶ Bakgrunden till initiativet var tillsynsenhetens rapport från 2020 i vilken framgick att Polismyndigheten inte nådde upp till de satta målen avseende antal utförda kroppsbesiktningar genom salivprov.⁴⁷ Den särskilda satsningen, som har givit goda resultat, har genomförts som ett projekt och i dess slutrapport anges bland annat att två av de största framgångsfaktorerna är dels att det finns ett tydligt uttalat stöd och en vilja från den högsta ledningen dels att ledningens kommunikation når ut i organisationen. Satsningen resulterade även i att ett dna-forum med deltagare från PO och regionala enheter bildades och att dna-ambassadörer utsågs och nu finns ute i verksamheten.

Polisregionledningen genomför dagliga morgonmöten där PO-chefer, enhetschefer och andra berörda närvarar. Vid mötena delas bland annat aktuell lägesbild, goda exempel och på regelbunden basis tas även kroppsbesiktningar genom salivprov upp. Intentionen från den högsta ledningen har inte ännu nått hela vägen ut i organisationen men det finns en tydlig målsättning att daglig ledning ska införas.

Det framkommer också i de genomförda intervjuerna att daglig ledning inte fullt ut är implementerad i det PO och det LPO som granskats i aktuell region. Till exempel anges att det inom utredningsverksamheten i dag finns olika rutiner för mötena. På PO-nivå beskriver ansvariga chefer att de just nu är inne i en implementeringsfas där de har kommit relativt långt. De uppger att målsättningen är att den dagliga ledningen och styrningen ska gå ihop mer med utredningsverksamheten och inte enbart träffa den yttre verksamheten.

⁴⁶ Polismyndigheten. Polisregion Väst. *DNA - projektet polisregion Väst. Framgångsfaktorer och lärdomar. Slutrapport*. Dnr A176.875/2024.

⁴⁷ Polismyndigheten. *Tillsynsrapport 2020:4. Tillämpningen av registertopsning och daktning*. Dnr A504.335/2019.

Som ett led i implementeringen har PO tillsatt operativa koordinators som bland annat har i uppdrag att ta fram förslag till operativa inriktningar.

I den granskade polisregionen används styrande dokument i relativt stor omfattning och kunskapen om tvångsmedlet kroppsbesiktning genom salivprov är generellt sett god. Flera av de intervjuade på indirekt nivå ansåg att de styrande dokument som finns är tydliga och bra och att de inte fått signaler från verksamheten om att det skulle finnas ytterligare behov av styrande dokument.

Flera av de intervjuade kände till att det finns en samlingssida för dna på Intrapolis. Denna används i stor utsträckning för att söka kunskap inom området. Därutöver används den digitala rättsdatabasen Juno som vägledning. Inom ramen för den satsning som genomförts har också stöddokument tagits fram och används i regionala utbildningar. Generellt råder en samstämmighet om hur de styrande dokument som finns ska tolkas och tillämpas.

I den tredje av de granskade polisregionerna uppger en majoritet av de intervjuade att ledningen har lagt mycket fokus på att utveckla ledarskapet som präglas av tillit och förtroende men med tydliga ramar. En av de intervjuade beskriver att arbetet påbörjades ett par år innan den nya myndigheten bildades 2015. Arbetet resulterade bland annat i ett underlag som anger vad som ska ingå i ledningen och styrningen av polisregionens UL-verksamhet. Som en del i det utvecklingsarbetet fattades 2022 även beslut om att daglig ledning skulle implementeras i verksamheten.

Inom ramen för polisregionens arbete med att säkerställa en mer robust process för UL-uppdraget som helhet uppdrogs ett antal särskilda åtaganden på enheter och PO. Ett särskilt åtagande avsåg kroppsbesiktning genom salivprov eftersom resultaten hade försämrats. En framgångsrik satsning vid ett annat PO i polisregionen tjänade som förebild i det utvecklingsarbete som inleddes i det granskade PO. För att underlätta arbetet skapades utvecklingsgrupper med de biträdande cheferna och gruppcheferna och/eller förundersökningsledarna. Dna-samordnare och dna-ambassadörer utsågs för att möta de behov av åtgärder som krävdes. Satsningen har lett till ett väsentligt förbättrat resultat avseende och de flesta av de intervjuade uppger att kroppsbesiktning genom salivprov numera är en naturlig del i arbetet.

Majoriteten av de intervjuade uppgav att kroppsbesiktning genom salivprov är en självklar del av utredningsverksamheten och en arbetsuppgift som är viktig i det brottsbekämpande uppdraget. I princip samtliga intervjuade i polisregionen och PO uppgav att de har fått ett tydligt uppdrag och mandat. De intervjuade uttryckte också en vilja att ta ett eget ansvar inom det egna ansvarsområdet.

De flesta i polisregionen kände till att det finns nationella styrande och stödjande dokument på området men de använder dem inte i så stor utsträckning. Många uppger att de vid behov använder sig av samlingssidan för dna som finns på Intrapolis. En majoritet av de intervjuade ansåg att de hade goda kunskaper om kroppsbesiktning genom salivprov, vilka styrdokument som finns och var de går att hitta.

En av cheferna på indirekt nivå uttryckte viss oro för att Polismyndigheten är på väg bort från att använda styrdokument och vad det kan komma att innebära för hur uppdraget ska utföras.

3.3 Bedömning

Styrning och ledning

Det finns en stor samstämmighet i samtliga tre granskade regioner kring att ett ökat antal beslut om kroppsbesiktning genom salivprov leder till en ökad brottsupplärning, en ökad lagföring och ett utbyggt dna-register, varför det är viktigt att prov tas när de lagliga förutsättningarna för detta finns.

Det kan konstateras att det finns regionala skillnader i hur de tre polisregionerna tillämpar styrfilosofin och ledarskap. Tillsynsenheten bedömer att de uppdrag som delas ut bör ha tydliga ramar för att skapa de bästa förutsättningarna för att nå enhetlighet om hur uppdraget ska utföras. Tydlighet kring uppdraget skapar trygghet och vilja att ta eget ansvar som en del i det gemensamma arbetet med att nå ett gott resultat.

Daglig ledning

De granskade polisregionerna har kommit olika långt vad gäller implementeringen av daglig ledning. En bra struktur för daglig ledning bidrar till att säkerställa att de uppdrag som delas ut utförs i enlighet med beslutad plan, inriktning och gjorda prioriteringar samt att rätt åtgärder vidtas i rätt tid. Sammantaget skapar detta goda förutsättningar för att uppnå ett bra resultat.

Styrande dokument

De styrande dokument som avser kroppsbesiktning genom salivprov fyller en viktig funktion i säkerställandet av en enhetlig och rättssäker hantering inom Polismyndigheten. I takt med att Polismyndigheten minskar antalet styrande dokument är det av vikt att beakta att behovet av styrande dokument kan se olika ut beroende på vilket verksamhetsområde som avses.

4 Beslutsbehörighet och förutsättningar för beslut om kroppsbesiktning genom salivprov

4.1 Bakgrund

En förutsättning för att fatta beslut om tvångsmedel är som huvudregel att en förundersökning inletts. Ledning av förundersökning regleras främst i 23 kap. RB samt förundersökningskungörelsen. Beslut om kroppsbesiktning får fattas av förundersökningsledare (undersökningsledare eller åklagare) eller rätten såvida det inte är fråga om fara i dröjsmål då polisman får fatta beslut.⁴⁸ En förundersökning kan ledas antingen av Polismyndigheten eller Åklagarmyndigheten (ÅM).⁴⁹ Förundersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet och ska se till att den bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Förundersökningsledaren ska också vid behov lämna direktiv för arbetet.⁵⁰

Polismyndigheten har tagit fram en handbok med huvudsakligt syfte att tydliggöra när registertopsning enligt 28 kap. 12 a § RB ska fattas och vem som får fatta ett sådant beslut. Handboken omfattar inte de salivprov som tas på annan än skäligen misstänkt med stöd av 28 kap. 12 b § RB. Handboken ger även viss vägledning avseende proportionalitetsprincipen med innebörden att ett beslut om registertopsning inte ska fattas i de fall då påföljden förväntas stanna vid böter. I handboken sägs vidare att det kan finnas grund för beslut om registertopsning vid till exempel upprepade fall av ringa stöld eller ringa narkotikabrott. Återfall i brott exempelvis olovlig körning som skett i viss omfattning nämns också.⁵¹

Som nämnts i kapitel 2 föreslås en ny lydelse i lagtexten som torde göra det lättare att tillämpa regelverket då det inte längre ska krävas en förhandsbedömning av om en strängare påföljd än böter kan förväntas för det enskilda brottet, utan det ska räcka att fängelse ingår i straffskalan inför ett beslut om registertopsning.

⁴⁸ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för salivprovtagning enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken S.k. registertopsning* (PM 2023:09).

⁴⁹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens riktlinjer för ledning av förundersökning av brottmål*, PM 2019:11 och Åklagarmyndigheten. *Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål* (ÅFS 2005:9).

⁵⁰ 1 a § Förundersökningskungörelsen (1947:948).

⁵¹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för salivprovtagning enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken S.k. registertopsning* (PM 2023:09).

4.2 Iakttagelser

Kunskapen om proportionalitets- och ändamålsprinciperna är generellt sett god hos majoriteten av de intervjuade i samtliga av de tre granskade regionerna. Det finns dock fortfarande en viss okunskap om att ändamålet med en registertopsning inte handlar om att lösa det specifika ärendet med en skäligen misstänkt, utan genomförs för att kunna registrera dennes dna för att lösa tidigare begångna, eller framtida brott. Det framkommer i intervjuer att anledningen till att ett beslut om att avstå från att topsa inte dokumenteras i Durtvå.

Vid samtliga tre granskade polisregioner beskrivs samverkan med ÅM generellt sett god och vid en av dessa framkom i några intervjuer att det tidigare ibland varit svårt att vid behov få ett beslut från åklagaren när förundersökningarna är åklagarledda. Svårigheten anges vara att ÅM generellt inte ansett att de har ett brottsförebyggande uppdrag. Det finns därför i vissa fall problem med att få beslut om registertopsning, då syftet med registertopsning av den aktuella skäligen misstänkta personen i ärendet inte för utredningen framåt. Vissa åklagare uppges i bland bortse från syftet med dna-registreringen, att öka upplärningsprocenten av brott och avbryta brottskarriärer. Den generella uppfattningen är dock att ÅM inställning förändrats till att vara mer aktiv och positiv till att fatta beslut.

Beslut om registertopsning fattas av förundersökningsledare i samband med ingripanden inom ramen för den yttre verksamheten, vid införande i arrest och i samband med förhör med en skäligen misstänkt.

I en av de granskade polisregionerna har det de senaste åren arbetats aktivt med att öka antalet registertopsningar i samband med ingripanden gjorda av yttre personal som till exempel ingripande- och områdespoliser. Jourutredningsbefälen (JB)⁵² har fått instruktioner att fatta beslut när förutsättningar finns.

I de granskade polisregionerna görs merparten av registertopsningarna i samband med att en skäligen misstänkt person förs in till arresten. Majoriteten av de intervjuade inom utredningsjourerna uppgav att registertopsning alltid görs när förutsättningar för detta föreligger.

Flertalet av de intervjuade uppgav att de främsta anledningarna till att registertopsning inte utförs i samband med förhör av en skäligen misstänkt

⁵² Jourförundersökningsledare benämns nu jourutredningsbefäl. Ändringarna gäller från och med den 1 oktober 2024. Beslut Noa 126/2024.

beror antingen på att det kan störa relationen mellan förhørsledare och förhörsperson eller att det glöms bort.

I Polismyndigheten införs arbetssättet snabbare lagföring (SLF). Som en del i införandet har checklistor tagits fram där bland annat registertopsning finns med som en av åtgärderna. Inom ramen för arbetssättet ska en tidig kontakt tas med en behörig beslutsfattare. I ett par intervjuer beskrivs att detta arbetssätt minskar handlingsfriheten för medarbetarna i yttre tjänst. En av de intervjuade uttrycker att det är en viktig del i arbetet att initialt själv få göra en bedömning innan en kontakt med behörig beslutsfattare tas.

Tillgången på topsningskit är god i samtliga tre granskade polisregioner och de finns tillgängliga både i fordonen, i arrestmiljön och i förhørsrummen. I anslutning till dessa platser finns ofta också informationsmaterial om kroppsbesiktning genom salivprov anslaget. Vid två av polisregionerna fanns tydligt utpekade ansvariga för att säkerställa att det finns topsningskit att tillgå medan det i den tredje polisregionen var oklart hur ansvaret för detta såg ut.

I två av de granskade polisregionerna framkom i några intervjuer att det förekommer att förundersökningsledaren fattar beslut om registertopsning i förväg till hela gruppen, så kallade stående beslut. I en av regionerna används detta förfarande vid vad som beskrivs som vissa uppenbara fall.

Det framgår att det vid samtliga tre granskade polisregioner fortfarande finns en viss osäkerhet rörande tolkningen av 28 kap. 12 a § RB, närmare bestämt när registertopsning är möjlig. Osäkerheten består främst i hur skrivningen ”brott på vilket fängelse kan följa” ska tolkas men också ett förarbetsuttalande, ”där det brott som misstanken omfattar ter sig så bagatellartat att påföljden kan antas komma att stanna vid enbart böter”.⁵³

Vid två av de granskade polisregionerna ingår kroppsbesiktning genom salivprov i introduktionsutbildningen för nya medarbetare. Dessutom har det i en polisregion lagts till en sjätte termin direkt efter polisprogrammet där kroppsbesiktning genom salivprov ingår som en del i utbildningen.

⁵³ Prop. 2005/06:29. *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen* m.m., s. 39.

4.3 Bedömning

De goda kunskaperna vad gäller proportionalitets- och ändamålsprinciperna bedöms ge goda förutsättningar för att fatta rättssäkra beslut. Ett krav på dokumentation av anledningen till varför ett salivprov inte tagits skulle möjliggöra uppföljning av proportionalitets- och ändamålsbedömningar. En sådan dokumentation skulle också ge underlag för återkoppling och lärande till medarbetarna.

Kontinuerlig samverkan och en bra dialog med ÅM är nödvändig för att skapa samsyn och förståelse vad gäller ändamålet med och beslut om registertopsning i det gemensamma brottsbekämpande uppdraget.

Samverkan med ÅM fungerar väl i de granskade polisregionerna och bedöms ha lett till en bättre kunskap och förståelse för Polismyndighetens behov av att i förekommande fall få beslut om registertopsning.

Tillsynsenhetens bedömning är att i de polisregioner där ett tydligt utpekat mandat och ett tydligt uppdrag delats ut ökar förutsättningarna för ett gott resultat avseende kroppsbesiktning genom salivprov. Den utvecklingspotential som har identifierats är i samband med att en skäligen misstänkt förhörs. Tillgången på topsningskit är god vid samtliga granskade polisregioner och utgör således inget hinder för att utföra kroppsbesiktningar genom salivprov.

Polismyndighetens delvis nya sätt att styra kommer att innebära att medarbetarna mer självständigt kan forma hur uppdraget ska utföras. SLF å andra sidan kräver en tidig kontakt med behörig beslutsfattare. Detta bedöms öka möjligheten för beslut om registertopsning framförallt i de svårbedömda fallen då det är till fördel att patrullen har den misstänkte framför sig.

Tillsynsenheten bedömer att användande av stående beslut leder till en rättsosäker hantering och strider både mot legalitetsprincipen, ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen. Det krävs att var och en av dessa principer är uppfyllda för att den inskränkning som tvångsmedlet innebär ska kunna godtas.

De otydligheter gällande tolkningen av när registertopsning kan ske, torde klargöras i och med den föreslagna nya lydelsen i 28 kap. 12 a § RB. Förändringen förväntas även leda till att det blir mer förutsebart för den enskilde samt att risken för felaktiga bedömningar om salivprovtagning ska genomföras eller inte minskar.

Genom att inkludera utbildning om kroppsbesiktning genom salivprov i introduktionen av nya medarbetare skapas en god grund för utförande av arbetsuppgiften.

5 Dokumentation och uppföljning

5.1 Bakgrund

Polismyndighetens beslut om kroppsbesiktning genom salivprov registreras som ett tvångsmedel i Durtvå. Endast tvångsmedel med koppling till K-ärenden (brottsärenden och självständiga förverkanden) dokumenteras i Durtvå.⁵⁴ När salivprov tas av skäligen misstänkt med stöd av 28 kap. 12 a § RB i ärendet ska det inte redovisas i förundersökningsprotokollet då åtgärden inte är en del i att utreda den brottslighet som misstanken avser.

En kroppsbesiktning genom salivprov utförs genom att en skumgummidel på en provpinne gnids mot insidan av kinderna och vid behov även under tungan på en person för att samla upp saliv. Skumgummidelen på pinnen trycks sedan mot ett provkort så att dna förs över från pinne till kort. Kortet med provet och begäran om dna-analys skickas sedan till NFC. Sedan april 2024 skapas den begäran om dna-analys av salivprov (även kallat jämförelseprov eller registertopsning), från ärendet i Durtvå via en ny beställningsportal, ”Forensisk begäran NFC”. Beställningen behandlas sedan av NFC tillsammans med inskickat provkort ”Salivprov (dna)”. I den begäran som upprättas via Durtvå hämtas brottsmisstankenumret och personuppgifter numera automatiskt upp vilket både förenklar hanteringen och löser tidigare problematik med att det ibland uppstod fel då brottsmisstankenumret skrevs in manuellt. Numera finns också möjlighet att skanna in provkortets id-nummer i Durtvå⁵⁵ vilket förenklar hanteringen och minskar risken för ytterligare felkällor. Vid registrering av prov jämför NFC prov-id och personnummer på begäran och provkort och i de fall uppgifterna inte stämmer krävs att en utredning görs.

Vid hantering av salivprovstagning av annan enligt 28 kap. 12 b § RB, dvs person som inte är skäligen misstänkt för brott, upprättas beställningen genom Durtvå på samma sätt. Detta förutsatt att personen är registrerad i ärendet, exempelvis som vittne. I de fall en person inte finns i Durtvå görs en manuell begäran.

I Polismyndighetens nationella utredningsstrategi framgår att chefen för Noa ska ta fram nationella kvalitativa och kvantitativa mål för utredningsverksamheten. Målen ska kompletteras med regionala och lokala

⁵⁴ Polismyndigheten. *Polismyndighetens handbok för salivprov för salivprovtagning enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken S.k. registertopsning* (PM 2023:09).

⁵⁵ Benämns som ”Prov-id” i Durtvå.

mål som tas fram utifrån lokala förutsättningar med utgångspunkt i utredningsverksamhetens lägesbilder. Chefer med verksamhetsansvar ska planera och följa upp sin egen verksamhet.⁵⁶

5.2 Iakttagelser

De nyligen gjorda förändringarna i Durtvå där vissa uppgifter hämtas per automatik när beställning till NFC görs, uppgavs av en majoritet av de intervjuade ha underlättat dokumentationen av beslut om kroppsbesiktning genom salivprov.

Flera av de intervjuade uppgav att de skulle behöva ett systemstöd som hjälp att komma ihåg att utföra kroppsbesiktningar genom salivprov. Bland annat föreslogs att det i Durtvå förs in en spärr, en ruta eller liknande som inte går att komma förbi utan att först aktivt ta ställning i frågan om tvångsmedel.

Några av de intervjuade uppgav att de använder Polismyndighetens digitala ärendesystem av frihetsberövad (DAF) för att göra noteringar i. Det kan till exempel vara information om att beslut om registertopsning behöver tas, personen behöver topsas om eller att beslut om registertopsning redan finns.

Noa sammanställer varje månad statistik över det totala antalet genomförda kroppsbesiktningar genom salivprov i Polismyndigheten och andelen registertopsade i inkomna ärenden med skäligen misstänkt.⁵⁷ Sammanställningarna delas med polisregionerna.

Enligt uppgift från Noa/UB saknas teknisk möjlighet att följa upp enskilda registertopsningar vilket gör det svårt att få en enhetlig bild av den kvalitativa nivån utifrån enskilda ärenden i den totala mängden registertopsningar. Noa har bland annat identifierat behov av att kunna följa upp de topsningar som utförs. Ett arbete med att få en lösning på plats har påbörjats men uppges i nuläget vara vilande.

I tillsynsrapporten från 2020 lämnades en rekommendation till processägaren för den forensiska verksamheten vid NFC att inom ramen för det befintliga systemet för kundnummerhantering skapa en systematik för att möjliggöra en enhetlig uppföljning av registertopsningar och en jämförelse av utvecklingen på respektive organisatorisk enhet och mellan olika delar av landet.⁵⁸

⁵⁶ Polismyndigheten. *Polismyndighetens strategi för utredningsverksamheten* (PM 2021:10) s. 12.

⁵⁷ Polismyndigheten. Nationella operativa avdelningen. *Sammanställning över topsningar*.

⁵⁸ Polismyndigheten. *Tillsynsrapport 2020:4. Tillämpningen av registertopsning och daktning*. Dnr A504.335/2019.

Den lämnade rekommendationen har omhändertagits och antalet kundnummer för polisen har ökat från ca 1000 kundnummer 2020 till 1200 kundnummer 2024. Kundnumren följer strukturen för organisationsnummer vilket möjliggör att bryta ner kundnummer till region, PO, LPO och ibland även ner på gruppnivå. Sedan 2022 finns också en statistikapplikation i systemet Status/Kupol som möjliggör för intressenter att själva följa upp personprov dna utifrån egna behov, tidsintervall och organisationsnivå.

I en av de granskade polisregionerna är det otydligt hur strukturen för arbetet med uppföljning ser ut. Polisregionen får månadsvis statistik från Noa och den delas vidare genom mailutskick till chefer för samtliga PO och enheter i regionen. Det framkommer dock vid flera intervjuer att informationen inte når ut hela vägen i organisationen och att det inte förs någon dialog kring statistiken/resultatet. Flera av de intervjuade uppger att det är frustrerande att inte få information om vad som förväntas av dem och hur de ligger till i förhållande till uppsatta mål. Det bidrar till att det saknas en samlad regional lägesbild både av resultatet som sådant och hur respektive PO/enhet omhändertar de statistiska underlag som skickas ut.

I en annan av de granskade polisregionerna presenteras statistik regelbundet på RSLG, på PO-nivå och till de dna-ambassadörer som utsetts vid LPO. Vid upptäckta avvikelser förväntas att ansvariga PO/LPO gör en analys av dessa. Vid intervjuer med chefer på indirekt nivå påtalas vikten av att följa upp effekterna av dna-registreringen, att lyfta goda exempel där kroppsbesiktning genom salivprov givit resultat och att återkoppla i ett motiverande syfte. Arbetet med en mer strukturerad uppföljning och återkoppling är inte helt implementerat. Flera av de intervjuade säger att de inte får ta del av uppföljning. Inte heller sker någon återkoppling på individnivå vid träff i dna-registret på regelbunden basis.

I den tredje av de granskade polisregionerna finns registertopsning med som ett delmål i de regionala åtagandena för 2023 och 2024. En gång i månaden presenteras antalet genomförda i VEK uppföljningen. Fokus ligger då främst på om det finns några avvikelser.

Resultaten tas också upp i samband med den dagliga ledningen och där delas även goda exempel med medarbetarna. Utredningsjouren ansvarar för att sprida träffrapporter vidare till berörda. I ett av de granskade PO uppgav flera av de intervjuade att de har satt en gemensam målsättning att utföra ett visst antal topsningar varje månad och att det är en motiverande faktor att topsa fler när förutsättningar för detta finns. Målet baseras bland annat på antal ärenden och jämförelser med hur resultatet ser ut i andra PO. Det aktuella PO gör även egna uppföljningar av resultaten. De månader som resultatet inte når upp till det satta målet ses det som en avvikelse. Uppföljningen görs främst i

ett tillsammansperspektiv för hela PO men i de fall något LPO skulle avvika tittar de även närmare på respektive LPO.

En gemensam nämnare som framkommer vid samtliga tre tillsynsobjekt är att mer återkoppling på individnivå efterfrågas vad gäller träffar på utförda registertopsningar då det är motivationshöjande att få ta del av goda exempel.

5.3 Bedömning

Dokumentation

De förändringar som gjorts i Durtvå under 2024 innebär en förenkling vid dokumentation och hantering av begäran om analys av salivprov till NFC, då uppgifter numera hämtas per automatik vid beställning. Förändringarna har lett till att antalen fel i beställningsunderlagen har minskat.

Polismyndigheten bör överväga möjligheten att införa ett systemstöd för att säkerställa att kroppsbesiktning genom salivprov genomförs i de fall förutsättningar för detta finns.

Uppföljning

I samband med genomförda verksamhetsbesök har brister upptäckts i uppföljningen av resultatet avseende kroppsbesiktning genom salivprovtagning. Som framgår i Polismyndighetens strategi för utredningsverksamheten ska chefen Noa tillse att kvalitativa och kvantitativa mål för utredningsverksamheten tas fram. Verksamhetscheferna ansvarar sedan för att planera, leda, utveckla och följa upp den egna verksamheten.

Polismyndigheten bör säkerställa att uppföljningen utvecklas så att den kan användas som underlag för en bedömning om vidtagna åtgärder leder till att nå målet framgångsrik brottsbekämpning och upplärning och samtidigt utgör ett underlag för styrningen och ledningen av verksamheten.

Återkoppling

I tillsynsrapporten från 2020 om tillämpningen av registertopsning och daktning gjordes bedömningen att Polismyndigheten skulle införa en rutin som innebär att information om träffar når den som beslutat om registertopsningen och som utfört denna. Det är generellt av stor betydelse för medarbetare att få återkoppling på utfört arbete.

Tillsynsenheten kan konstatera att Polismyndigheten inte har efterkommit den då gjorda bedömningen varför bedömningen kvarstår då det även inom

ramen för det pågående tillsynsärendet efterfrågas återkoppling på individnivå.

6 Forensik

6.1 Bakgrund

Kriminaltekniska undersökningar och forensiska analyser är viktiga bidrag i arbetet med att utreda och klara upp brott, inte bara i enskilda ärenden utan även vid strategisk planering av utredningsverksamheten.

Den forensiska verksamheten och den teknik som används för att analysera och jämföra dna-prov som tas av personer och på brottsplatser bidrar till polisens förmåga att klara upp brott.

Under 2023 inkom 50 695 personprov (misstänkt, målsäganden och annan) till NFC.⁵⁹ Det är 17 818 fler prov än under 2022 och ökningen beror enligt NFC till största delen på omtopsningar av skäligen misstänkta personer i och med uppgradering av en del av tekniken i analysprocessen.⁶⁰ Merparten av de prov som skickades in till NFC kom från polisen (47 535), men även från andra brottsbekämpande myndigheter (Ekobrottsmyndigheten 2 776, Tullverket 342, Kustbevakningen 18).⁶¹

6.2 Iakttagelser

Vid samtal med NFC framkommer att analysen av inkomna personprov dna sedan 2006 sker i ett halvautomatiserat arbetsflöde där vissa moment hanteras av robotar. Flödet har kontinuerligt utvecklats och förbättrats bland annat genom direktamplifiering och automatisk registrering av personprov med hjälp av en dokumentskanner. Åtgärderna har bidragit till att kvaliteten och pålitligheten i processen för registrering och analys ökat, samtidigt som tiden för att genomföra en analys har minskat. Det tar i normalfallet en till tre dagar att få svar på ett salivprov som skickas till NFC. I högprioriterade ärenden kan den tiden kortas ner ytterligare till omkring 2,5 timme.⁶²

Därutöver beskrivs att arbetsflödet för hantering och analys av de personprover dna som inkommer är anpassat för att kunna hantera 50 000 prover om året vilket det även finns utrustning för. För att kunna hantera en ökning av inkommande prov kan en viss förändring i arbetssätt och schemaläggning av personalen behöva göras. Mängden prover varierar

⁵⁹ Polismyndigheten. NFC. Rapport *Statistik dna-register 2023. DNA-register 2024:01*.

⁶⁰ Utvecklingen avser byte av amplifieringskit, en uppsättning reagenser och material som används för att förstärka specifika dna-sekvenser.

⁶¹ Polismyndigheten. NFC. Rapport *Statistik dna-register 2023. DNA-register 2024:01*.

⁶² Polismyndigheten. NFC. *Sixteen years with a fast and efficient system for analysis of forensic DNA reference samples*. Melina Olstedt, Samuel Boiso, Erik Dalin.

mellan veckodagar och månader. Kvaliteten på analysen är dock densamma oaktat inflödet av prover eftersom ett standardförfarande används.

I syfte att samordna och förbereda Polismyndigheten inför förväntade förändringar i den kommande biometrilagstiftningen som träder i kraft 2025 pågår ett projekt, Biometri 2025. Lagstiftningen kommer att ge polisen ökade möjligheter att använda biometri i brottsbekämpningen. Projektet drivs av NFC och Noa och är uppdelat i sju delprojekt vilka bland annat hanterar det fortsatta arbetet med lagstiftningen, upptagning av biometri och användning av biometri i brottsutredningar.

Tillsynsenheten har tagit del av utkastet till Polismyndighetens it-plan 2025. Däri lämnas ett antal förslag på hur Polismyndigheten ska omhänderta den nya biometrilagstiftningen. I utkastet anges bland annat att ”Den kommande lagstiftningen förväntas bidra till en effektivare brottsbekämpning samt en rättssäkrare hantering av de biometriska uppgifter som samlas in av Polismyndigheten”.

6.3 Bedömning

Tillsynsenheten kan i nuläget inte fullt ut bedöma vilka åtgärder Polismyndigheten behöver vidta med anledning av den nya lagstiftningen, men sannolikt behöver befintliga it-system anpassas och nya it-lösningar utvecklas.

7 Rekommendationer

Följande rekommendationer lämnas till processägaren:

- Överväg möjligheten att införa ett systemstöd för att kunna säkerställa att kroppsbesiktning genom salivprov genomförs i de fall förutsättningar för detta finns.
- Vidta åtgärder för att säkerställa stöd i implementeringen av kommande lagstiftning gällande biometri och då särskilt kroppsbesiktning genom salivprov.

Följande rekommendationer lämnas till verksamhetsansvariga chefer:

- Vidta åtgärder för att säkerställa att kroppsbesiktning genom salivprov genomförs i de fall förutsättningar för detta finns.
- Vidta åtgärder för att säkerställa implementeringen av kommande lagstiftning gällande biometri och då särskilt kroppsbesiktning genom salivprov.

Övrig rekommendation lämnas till processägaren:

- Redovisa senast den 31 december 2025 till rikspolischefens kansli hur de rekommendationer och bedömningar som framgår av tillsynsrapporten har omhändertagits.

Bilaga 1

Polisen**DIREKTIV**

1 (3)

Datum 2024-04-08

Infoklass Öppen

Diariennr (åberopas) A095.591/2024

Saknr 128

Polismyndigheten
Rikspolischefens kansli
Tillsynsenheten

Kroppsbesiktning genom salivprov

Bakgrund

Ett väl utbyggt dna-register bidrar till en ökad brottsupplärning och lagföring varför det är viktigt att salivprov tas när lagliga förutsättningar för detta finns. Tagande av dna-prov omfattas av bestämmelserna om kroppsbesiktning.

Enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken får salivprov för dna-analys tas i registreringsyfte, så kallad registertopsning, på den som är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse. Prov får enligt 28 kap. 12 b § rättegångsbalken även tas på annan än den som skäligen kan misstänkas för brott om syftet är att underlätta identifiering vid utredning av brott på vilket fängelse kan följa. Det ska dock finnas synnerlig anledning att anta att provet är av betydelse för utredningen av brottet. Provet och analysresultatet får endast användas för det ändamål för vilket det togs.

Av Polismyndighetens tillsynsplan för 2024 (PM 2024:1) framgår bland annat att tillsynsenheten ska genomföra en tillsyn över tillämpningen av kroppsbesiktning genom salivprov.

Syfte och inriktning

Tillsynsenheten ska genom en inspektion undersöka om registertopsningar genomförs rättssäkert och med en enhetlig och ändamålsenlig rättstillämpning. Därutöver ska tillämpningen av tvångsmedlet att ta salivprov på någon som inte är skäligen misstänkt granskas utifrån ett rättssäkerhetshänseende.

Särskild uppmärksamhet ska under tillsynsärendet fästas vid eventuella tolkningssvårigheter av reglerna samt tillämpningen av proportionalitetsprincipen, ändamålsprincipen och i vilken utsträckning Polismyndighetens styrdokument eller annan styrning ger vägledning för proportionalitetsbedömningar i enskilda fall.

Polismyndigheten

2024-04-08

2 (3)

A095.591/2024

Infoklass Öppen

Tillsynsobjekt

Följande organisatoriska enheter är föremål för tillsyn:

- Polisregion Väst, polisområde Storgöteborg, lokalpolisområde Hisingen och regional utredningsenhet
- Polisregion Syd, polisområde Blekinge nordöstra Skåne, lokalpolisområde Kristianstad och regional utredningsenhet
- Polisregion Nord, polisområde Norrbotten, lokalpolisområde Luleå/Boden och regional utredningsenhet.

Arbetsmetod

Tillsynsärendet ska bedrivas som en inspektion med verksamhetsbesök, intervjuer med berörda samt granskning av ärenden och styrdokument.

Genomförande

Tillsynsledarna Marie Hummer och Marie Dubois uppdras att genomföra tillsynsärendet och Marie Hummer uppdras att vara ansvarig för ärendet. I samråd med berörd region uppdras Mats Nyqvist vid polisregion Väst och Tommy Lindén vid polisregion Syd att vara experter.

Övriga resurser för att genomföra uppdraget fastställs genom särskilt beslut.

Marie Hummer ansvarar för att en genomförandeplan upprättas där besök i verksamheten, sammanträdesdagar och redovisningstillfällen framgår.

Redovisning

Tillsynsärendet ska utifrån gjorda iakttagelser resultera i bedömningar som dokumenteras i en tillsynsrapport. Om det finns skäl att lämna rekommendationer ska dessa framgå av rapporten.

Rikspolischefen beslutar om vilka eventuella åtgärder som Polismyndigheten ska vidta med anledning av lämnade rekommendationer i tillsynsrapporten.

Tidplan

Tillsynsärendet påbörjades i mars 2024. Målsättningen är att det ska vara slutredovisat senast i oktober 2024.

Kostnader

Tillsynsenheten ansvarar för kostnader som kan uppstå i samband med tillsynen, såsom rese- och logikostnader. Tillsynsärendet ska planeras så att övertid i uppdraget inte uppstår. Lönekostnader för tillsynsgruppens deltagare belastar den organisatoriska enhet där respektive deltagare är anställd och placerad.

Polismyndigheten

2024-04-08

3 (3)

A095.591/2024

Infoklass Öppen

Kostnadsställe	90000006
Projektkod	601000322

Offentlighet och sekretess

Inriktningen är att tillsynsrapporten i sin helhet ska vara offentlig.

Övrigt

Kontaktpersoner i ärendet är Marie Hummer och Marie Dubois.

Lena Frylén
Tillsynschef
Marie Hummer
Tillsynsledare

Bilaga 2

Polisen

Polismyndigheten
Rikspolischefens kansli
Tillsynsenheten

TILLÄGGSDIREKTIV

1 (1)

Datum 2024-04-25

Infoklass Öppen

Diariernr (åberopas) A095.591/2024

Saknr 128

Kroppsbesiktning genom salivprov

Tillsynsenheten genomför en tillsyn över Polismyndighetens tillämpning av kroppsbesiktning genom salivprov (topsning). Direktivet för tillsynen beslutades den 8 april 2024. Tillsynsärendet ska bedrivas som en inspektion med besök i verksamheten, intervjuer med berörda och granskning av styrdokument, handlingar och ärenden.

Kennet Andersson, polisregion Mitt uppdras att som expert delta i tillsynen.

Lena Frylén
Tillsynschef
Marie Hummer
Tillsynsledare

Bilaga 3

Polisen

Polismyndigheten

Beslutsprotokoll

Datum 2024-12-20

Infoklass Öppen

Diariernr, ärende A095.591/2024

Beslutsprotokoll RPC 146/2024

1 (1)

Saknr 128

Beslutande	Rikspolischefen Petra Lundh
Föredragande	Tillsynsledaren Marie Dubois
Övriga som deltagit i den slutliga handläggningen Rättschefen Gunilla Hedwall Tillsynschefen Lena Frylemon	
Ärende Omhandertagande av rekommendationer i tillsynsrapport (2024:4), Kroppsbesiktning genom salivprov.	
Beslut Polismyndigheten beslutar att åtgärder ska vidtas i enlighet med lämnade rekommendationer i rubricerad tillsynsrapport. Ansvar för att åtgärda rekommendationerna som ställs till processägaren åligger chefen för nationella operativa avdelningen i dennes egenskap av processägare enligt 3 kap. 21 § Polismyndighetens arbetsordning (PM 2024:5). Ansvar för att åtgärda rekommendationerna som ställs till verksamhetsansvariga chefer åligger regionpolisbefärna enligt 3 kap. 17, 19 och 22 §§ Polismyndighetens arbetsordning.	
Kostnad	-
Finansiering	-

Vid protokollet

Justeras

Marie Dubois
Petra Lundh

Sändlista	Kopia till
Ange mottagare	Justitiedepartementet
Samtliga avdelningar och	Riksdagens ombudsmän
polisregioner	Justitiekanslern
	Arbetstagarorganisationerna
	Skyddsorganisationen

